

Fågelmyratippen - ett botaniskt vallfartsmål

Tomas Ljung

Tippen

Borlänge kommunens stora soptipp ligger vid Fågelmyren, en halvmil nordost om samhället i en trång dal mellan Fågelberget och Hagberget, i ett kuperat skogsområde. Omgivningarna utgörs av mager hållmarkstallskog och friskare granskog. Den dalgång som tippen alltmer fyller ut lutar åt SO, avvattande området via en mindre bäck. Platsen är avlagset belägen och utan kontakt med kulturmark.

Sedan 1977 har Fågelmyratippen nyttjats för avfall av olika slag, främst grov- och hushållssopor från tätorten samt rötslam från de kommunala reningsverken, men också för skivexternslam, däck och orötat slam från privata avloppsbrunnar. Under senare år har också stora mängder cellulosamaterial (virke, trävaror, ved, ris mm) samlats på hög för flistuggning åt den kommunala värmeanläggningen.

Att Fågelmyratippen hyser vissa intressanta botaniska inslag insåg jag redan 1989, då jag vid en snabb visit kunde notera bland annat blekbalsamin, *Impatiens parviflora*, och safflor, *Carthamus tinctoria*, bland de obligatoriska tomat- och solrossnåren, som så ofta uppträder på rötslam. Då miljön i övrigt inte inbjuder till långvarigt exkurrerande genomsöktes den gången inte området noggrannare.

Den miljö som mötte mig i augusti 1992 skilde sig inte från den tidigare utom möjligen vad beträffar stanken, som efter rekordvärmen i juni juli nu var om möjligt ännu mer påfrestande. Korpar och råttor höll som vanligt kalas. Vad som fick mig att tillbringa eftermiddagen i denna kvalmiga "Death Valley" var den mycket särpräglade och exotiska vegetationen som uppenbarade sig i ett brett bälte mellan en av körvägarna och de lömska lösbottenfälten, där rötslam och malda sopor överlagrar varandra.

Vegetationen

Redan på håll kan särprägelns hos denna sydexponerade slänt anas. Stora ruggar av olika slags gräs skjuter upp ur en lågväxt maccia av besynnerliga växter. Då man som relativt drillad fältbotanist plötsligt finner sig omgiven av skrånande korpar i en snårskog av idel obekanta växter uppträder en vag svindelkänsla. Det surrealistiska i situationen förstärks dessutom av det oupphörliga entoniga knirpandet från dussintals syrsor, vilka funnit en fristad i den varma jäsmyllan. Vissa inslag i vegetationen kan med ett nödrop tolkas till familj, många andra inte ens dithän. Med facit i hand ska vi ta en titt på vad för rariteter som egentligen trängs i ävjan.

Det första man får syn på är som sagt tomatsnåren, ur vilka manshöga solrosor och ruggar av majs och andra gräs skjuter opp. Här och där ser vi grova mörkgröna plantor av potatisväxter, några med gulsvarta blommor, andra med praktfulla violetta trumpeter och uppblåsta fruktfoder. Det är kapkrusbär, *Physalis peruviana*, och ballongblomma, *Nicandra physalodes*, den förra allt oftare synlig i varuhusens fruktstånd, den senare en under 1980-talet introducerad trädgårdsväxt av stor härdighet och spridningsförmåga. Båda härstammar, liksom flertalet solanacæer, från Sydamerika. En annan växt vars frön i likhet med tomat och kapkrusbär tål passagen genom det mänskliga matsmältningssystemet är uppenbarligen fikon, *Ficus carica*, vars handflikiga blad ses här och var. Dock finns bara ettårsstänglar, anpassade som de är till mer tempererade luftsteck. Vi passerar stora snår av skär snårvinda, *Calystegia sepium ssp. spectabilis*, ur vilka kraftiga stjälkar av taggsallat, *Lactuca serriola*, skjuter opp, torra och rödaktiga med mogna frön. Nu nalkas vi de sällsamma grästuvorna. De är vid närmare granskning av flera slag. Den äkta hirsen, *Panicum miliaceum*, med sina stora frön i tunga vippor omväxlar med den finfrögare kolvhirsen, *Setaria italica*, och den än spensligare hönshirsen, *Echinochloa crus-galli*, båda välbekanta burfågelfoder. Som fripassagerare i fågelfrö har kanske också svinamaranten, *Amaranthus retroflexus*, funnit vägen hit. En kraftig, ilsket grön rugge av denna växt höjer sig över fikontelningarna.

Strax bortom, mot slammassoma där marken blir blötare, står några spretiga små örter för sig själva med smala blad och skröpiga huvuden. Det är sandkämpar, *Plantago arenaria*, en växt som knappast spritts hit via några köksregioner, men som möjligen kan gynnas av vägsaltade vägkanter.

Strax därpå står vi inför något helt obegripligt. En vassprötad mindre buske med små blommor utan kronblad dolda mellan tornarna. Den tar vi med oss lite av för expertbestämning, och lämnar för denna gången de jäsande svämmassoma med dess kosmopolitiska liv.

Diskussion

På det rätt begränsade området av tippen där ovannämnda arter trivs, är jorden mycket fet och kväverik, samt genom det sydvända sluttande läget varm och tidvis översilad. Detta tycks på ett extremt vis gynna växter av åtminstone fyra-fem olika kategorier att samväxa.

* **Rötslamsarterna**, vilka nått tippen via avloppsnätet är åtminstone tomat, kapkrusbär och fikon. Ingen av dessa arter äger förutsättningar att fortleva utan kontinuerlig tillförsel av frön.

* **Trädgårdsflyktingarna**, vilka kommer in med jord etc. och utgörs av t ex ballongblomma, men också arter som höstaster, mattram m fl, som kan iakttagas på tippen.

* **Fågelfröarterna**, som troligen kommer via hushålls- och trädgårdsavfall, och som utgör den artrikaste adventivgruppen. Hit hör solros, hirs, kolvhirs, hönshirs, svinamarant samt antagligen majs och safflor. Flertalet av dessa arter hann gå i frö åtminstone 1992.

- * **Väggkantsarterna**, dit taggsallaten hör, samt möjligen sandkämpar. Den senare (som påträffats en gång tidigare i Dalarna) hör dock troligen mer ihop med jokern i leken, den som gäckade oss på slutet och som får bilda den sista gruppen.
- * **Havsstrandsarterna**. Hit måste det sällsamma fyndet av rysk sodaört, *Salsola kali* ssp. *ruthenica*, räknas. Denna art är aldrig förr funnen i Dalarna. I sen tid är den dock påträffad (tillsammans med sandkämpar) på soptippen i Eskilstuna samt på Hagahögarna norr om Stockholm. Thomas Karlsson i Lund, som artbestämt fyndet, påpekar att spridningsvägarna för denna växt är mycket gåtfulla. Hur stor del av denna brokiga bukett som kommer att spela en aktiv roll i Dalarnas framtida vegetation är omöjligt att säga. Det kan endast fortsatta besök i denna råttornas och syrsornas mustiga avskrädesvärld klarlägga.

Referenser: Axelius, B. 1991: Odlade arter av släktet *Physalis*. SBT 85: 413-416.
Ekman, J. & Östholm, B. 1991: Eskilstuna och Strängnäs soptippar ur botanisk synvinkel. *Daphne* 2:91.

Rysk sodaört